

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-1.17>**Л. І. Ворона**

ORCID 0000-0001-9878-6547

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ЩОДО ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЛЯ В РЕГІОНІ: ПРОГРАМНО-ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД (ДОСВІД СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті авторкою розкрито особливості розвитку позашкільної освіти в Сумській області та використання з метою її стимулювання програмно-проєктного підходу. Авторка проводить аналіз обласної освітньої програми розвитку у Сумській області на 2019–2020 рр.

Чітко виокремлено та визначено основні структурні елементи освітньої регіональної програми (основну мету, головні завдання, пріоритетні напрями та шляхи реалізації через проєктну діяльність). Окремо визначено ті напрями програми, що стимулюють розвиток у області системи позашкільля – галузі освіти регіону, яка проводить роботу з обдарованими дітьми, додатково вивчає окремі напрями освітньої діяльності, сприяє ранній соціалізації та освітній спеціалізації дітей та молоді.

Зазначено, що обласна освітня програма Сумщини сприяє збереженню освітніх надбань регіону, але окремо в ній не представлений напрям позашкільля. Вона сприяє позитивній динаміці розвитку позашкільля та системи освіти регіону загалом. Наголошено на позитивній динаміці розвитку позашкільля: в області функціонують 55 закладів позашкільної освіти, з них 7 було відкрито за два останні роки. Ці заклади здійснюють навчально-виховну та організаційно-масову роботу з дітьми та учнівською молоддю за всіма напрямками позашкільної освіти.

Виокремлено програмні напрями розвитку позашкільля в області з метою забезпечення конституційного права дітей та учнівської молоді на позашкільню освіту: збереження та розвиток мережі закладів позашкільної освіти, приведення її у відповідність до соціально-освітніх потреб і запитів місцевих громад; проведення моніторингових досліджень щодо освітніх потреб і запитів дітей та їхніх батьків; забезпечення розширення мережі гуртків та інших творчих об'єднань у закладах позашкільної освіти; придбання комплексного обладнання для забезпечення діяльності гуртків (груп) з інклюзивним навчанням у закладах позашкільної освіти; забезпечення проведення модернізації навчальної, інформаційно-методичної, матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти, оснащення їх сучасним обладнанням, комп'ютерною, мультимедійною технікою, інтерактивним обладнанням, навчальними та наочними посібниками для організації освітнього процесу.

У статті авторка розкриває тісний зв'язок регіональної освітньої програми області з основними напрямками реалізації Нової української школи, що надає додаткові інструменти її реалізації на Сумщині.

Ключові слова: позашкільна освіта, освітня галузь, програмно-проєктний підхід, Нова українська школа, робота з обдарованими дітьми.

Постановка проблеми. За роки незалежності в Україні сформувалася національна правова основа діяльності закладів позашкільної освіти (Закон України «Про позашкільну освіту» 2000 р., низка постанов, наказів та розпоряджень МОН України, що регулюють діяльність позашкільних закладів). Нині заклади позашкільної освіти набувають особливої популярності як осередки становлення та розвитку творчої та обдарованої особистості, її самореалізації та професійного самовизначення. За даними МОН України, в Україні діють 1484 заклади позашкільної освіти системи Міністерства освіти і науки України державної та комунальної форм власності [4].

Завдяки вченим, науковцям, сподвижникам позашкільля нині ця галузь освіти базується на унікальних психолого-педагогічних і соціально-пе-

дагогічних засадах, створених минулими поколіннями педагогів цих навчальних закладів, і сучасних інформаційно-комунікаційних та інтерактивних навчально-виховних технологіях і «спрямовується на розвиток творчих здібностей дитини у сфері науково-технічної, художньої, еколого-натуралістичної, спортивно-технічної, фізкультурно-спортивної, туристично-краєзнавчої, реабілітаційної, військово-патріотичної, соціально-педагогічної, природничо-наукової та іншої освітньої діяльності (загалом це 11 основних напрямів і понад 400 профілів творчих об'єднань дітей і учнівської молоді). У Національній доповіді «Про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» зазначено, що зміст такої діяльності ґрунтується насамперед на особистісних інтересах і потребах дитини, тому навчально-виховний процес передбачає осо-

бистісно орієнтований і дитиноцентричний підходи до його побудови на принципах науковості, наступності, полікультурності, системності, інтегративності, єдності освіти і виховання на засадах гуманізму й демократії (ст. 62) [4].

Хоча нормативно-правова база для успішного функціонування та розвитку системи позашкільної освіти начебто і досить сформована, останнім часом в умовах фінансової кризи та децентралізації все гостріше постає проблема не тільки розширення мережі закладів позашкільної освіти, а і збереження вже наявних, досить скрутним залишається матеріально-технічний стан цих установ, виникають проблеми з фінансуванням, кадровим забезпеченням тощо. Тому стають у нагоді для розвитку позашкілля в регіону обласні та районні (міські) освітні програми, що передбачають і сприяння у розвитку позашкілля.

Згідно з новим Законом України «Про освіту» (2017 р.), позашкільна діяльність розглядається як складник неформальної освіти, що з часом може перевести її в суто комерційний сектор і створює загрозу існування цієї ланки освіти взагалі [5]. Тому з огляду на вищесказане та у відповідь на нагальну потребу суспільства щодо виховання української молоді хочеться відзначити, що Софія Русова ще століття тому у своїй науково-педагогічній діяльності [1] постійно наголошувала на виключній ролі та «обов'язку держави в підтримці розвитку саме позашкільної освіти, оскільки тільки чітко розроблена мережа безплатних закладів позашкільної освіти може забезпечити країні в короткий строк помітний поступ у формуванні національного та патріотичного світогляду молодого покоління» [1]. Але нині фактично турбота про заклади позашкілля покладена на плечі органів місцевого самоврядування.

Мета статті – розкрити регіональні особливості розвитку позашкільної освіти в Сумській області в ракурсі становлення Нової української школи та виявити специфіку використання органами місцевої влади з метою її стимулювання програмно-проектного підходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Серед дослідників позашкілля варто виокремити вчених та практиків, розробників стратегії розвитку позашкільної освіти, таких сподвижників педагогічної науки, як: С.В. Боровська, О.В. Биковська, Я.Т. Биковський, Т.В. Биковський, Л.А. Дейдиш, С.П. Каричковська, О.С. Ковальчук, Н.В. Кардаш, В.Д. Каричковський, С.О. Лихота, О.Є. Кузик, В.І. Найдюк, В.В. Кодря, Л.В. Оружа, Л.М. Олексюк-Казо, Т.Г. Паливода, Н.І. Савенко, І.О. Первушевська, О.В. Рудика, Г.П. Суркова, О.О. Савенко, Л.І. Ткаченко, О.А. Шевченко, Н.О. Цвікова, А.М. Ясинська та ін. [5].

Всі вони зазначають важливу роль держави та органів місцевого самоврядування у визна-

ченні та реалізації стратегії розвитку позашкільної освіти України в кожному регіоні. Науковці постійно приділяють увагу модернізації методології та теорії позашкілля, а в Україні вже сформована наукова школа педагогів-позашкільників.

Виклад основного матеріалу. Сучасні вектори соціуму вимагають якісно нового рівня знань, інформаційних компетентностей, практичних умінь, а отже, і оновленої освіти, яка є найвагомішою складовою частиною розвитку суспільства. Освітній простір кожного з регіонів України (у т.ч. Сумщини) потребує динамічної модернізації відповідно до викликів часу, є ефективною системою новітніх інформаційно-методологічних способів організації освітнього процесу, що забезпечує реалізацію права кожного на отримання якісної освіти.

Для створення умов успішного впровадження інноваційних процесів у всіх ланках галузі «Освіта» та сприяння розвитку складників освітньої галузі Сумщини, що допомагають втіленню основних принципів освітньої діяльності, Сумська обласна рада 22.02.2019 прийняла обласну програму «Освіта Сумщини у 2019–2020 роках».

У зв'язку із ґрунтовними реформами освітньої галузі державою розроблено нові підходи до регіональної освітньої політики, що успішно реалізовується через програму розвитку освіти. Регіональна програма освіти враховує особливості Сумщини в економічному, соціокультурному, територіально-адміністративному аспектах та перспективи розвитку, адже в основі – надання якісних освітніх послуг для кожної дитини у закладах освіти. Одним зі шляхів реалізації цієї мети є створення додаткових місць у закладах дошкільної освіти, відкриття нових та відновлення тих закладів, що тривалий час використовувалися не за призначенням [2].

В області активно підтримуються ініціативи щодо створення нового освітнього простору та впровадження нових вимог і стандартів. Упровадження Концепції «Нова українська школа» [5] вимагає створення новітнього освітнього середовища в початковій ланці загальної середньої освіти, включаючи і заклади позашкілля. А в умовах децентралізації є потреба у створенні опорних освітніх закладів із сучасною навчально-матеріальною базою та висококваліфікованими кадрами, організації профільного та до профільного навчання, широкої мережі закладів позашкілля. Виходячи зі стратегії освітньої політики, сучасне українське суспільство вимагає нових, більш якісних та ефективних підходів до природничо-математичної освіти, яка є одним з пріоритетів на всіх освітніх рівнях держави, а також підтримки талановитої, творчо обдарованої молоді, здатної до критичного мислення, з активною особистою та громадянською позицією. Актуальним освітнім викликом є забез-

печення виховання дитини з особливими освітніми потребами в родині, навчання її за місцем проживання, адаптація освітніх програм та середовища відповідно до потреб та можливостей кожної дитини, отримання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг [2; 3].

Програма зазначає, що першочерговим завданням для освіти області є забезпечення інтелектуального та духовного розвитку завдяки формуванню єдиної виховної системи на засадах національних цінностей, тому важливим є максимальне охоплення різними формами позашкільної освіти дітей та учнівської молоді, зокрема сільської місцевості.

Програма передбачає подальше вдосконалення системи роботи з талановитою учнівською молоддю в системі позашкільної освіти, зокрема підвищення рівня її інтелектуального розвитку. У преамбулі зазначено, що в обласному етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад у 2015 році взяв участь 991 учень, перемогу вибороли 483 учні (47,8%), у 2016 році – відповідно 937/435 (46,4%), у 2017 році – 962/462 (48%), у 2018 році – 915/434 (47,4%). А показник результативності участі учнів у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад останніми роками в середньому становив 51% (2015 рік – 77 учасників, 37 переможців (48%), 2016 рік – 77/46 (59,7%), 2017 рік – 83/42 (50,6%), 2018 рік – 99/47 (47,5%). Тому з огляду на ці показники необхідно посилити підготовку учнів до участі в обласному та всеукраїнському етапах Всеукраїнських учнівських олімпіад, підвищити показник результативності до рівня не менше 55%.

Нині в області працює 79 закладів позашкільної освіти, у тому числі 26 дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Протягом 2017–2018 років мережа закладів позашкільної освіти збільшилася завдяки створенню 5 закладів в об'єднаних територіальних громадах: Березівській Глухівського району, Миропільській Краснопільського району, Чупахівській Охтирського району, Новослобідській Путивльського району та Буринському районі. За статистичними даними, станом на 01.01.2019 року гуртковою роботою та різними видами спорту охоплено понад 65 тис. дітей та учнівської молоді, що становить 71% (2017 рік – 70,1%, 2016 рік – 68,9%, 2015 рік – 71%). Для забезпечення права дітей на отримання якісної позашкільної освіти є потреба у створенні закладів позашкільної освіти в об'єднаних територіальних громадах.

Загалом метою Програми є інноваційний розвиток системи освіти регіону в умовах децентралізації та реформування освітньої галузі, забезпечення якісного рівня надання освітніх послуг, виховання та всебічний розвиток конкурентоспроможної особистості з активною життєвою та громадянською позицією [2].

Завданням Програми, що стосуються позашкільної освіти, є:

- забезпечення функціонування та розвитку мережі закладів позашкільної освіти;
- зміцнення і модернізація навчально-методичної та матеріально-технічної бази закладів освіти, в тому числі і закладів позашкільної освіти;
- оснащення закладів позашкільної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій;
- створення безбар'єрного освітнього середовища в закладах освіти;
- приведення у відповідність до нормативів чисельності та введення до штату закладів позашкільної освіти практичних психологів та соціальних педагогів;
- створення умов для забезпечення рівного доступу учнів закладів загальної середньої освіти, що знаходяться в об'єднаних територіальних громадах, до здобуття позашкільної освіти;
- посилення уваги до роботи з талановитою та творчо обдарованою молоддю, національно-патріотичного виховання;
- сприяння вдосконаленню професійної та фахової майстерності педагогічних працівників закладів освіти.

Одним з напрямів Програми є забезпечення конституційного права дітей та учнівської молоді на позашкільну освіту і нею передбачено:

- збереження та розвиток мережі закладів позашкільної освіти, приведення її у відповідність до соціально-освітніх потреб і запитів місцевих громад;
- проведення моніторингових досліджень щодо освітніх потреб і запитів дітей та їхніх батьків;
- забезпечення розширення мережі гуртків та інших творчих об'єднань у закладах позашкільної освіти;
- придбання комплексного обладнання для забезпечення діяльності гуртків (груп) з інклюзивним навчанням у закладах позашкільної освіти;
- забезпечення проведення модернізації навчальної, інформаційно-методичної, матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти, оснащення їх сучасним обладнанням, комп'ютерною, мультимедійною технікою, інтерактивним обладнанням, навчальними та наочними посібниками для організації освітнього процесу.

Формування ключових компетентностей дітей та учнівської молоді, створення умов для підтримки творчої та інтелектуально обдарованої дітей та учнівської молоді передбачає:

- створення Центру дослідницько-експериментальних досліджень дітей та учнівської молоді;
- створення лабораторій робототехніки та розширення мережі гуртків технічного профілю в закладах позашкільної освіти;
- створення STEM-лабораторій у закладах позашкільної освіти;

– розроблення та реалізацію соціально-освітніх проєктів національно-патріотичного, природоохоронного, краєзнавчого, художньо-естетичного спрямування;

– організацію проведення обласного етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України;

– проведення обласних масових заходів для дітей та учнівської молоді за напрямками позашкільної освіти, забезпечення участі переможців у заходах всеукраїнського та міжнародного рівнів;

– забезпечення проведення обласних, підготовку та участь у міжнародних, всеукраїнських спортивних заходах серед учнівської та студентської молоді;

– проведення практик, експедицій, зборів, профільних оздоровчих таборів.

Висновки. Ми усвідомлюємо той факт, що вплив на дитину засобів і форм позашкільної освіти надзвичайно великий. Тому важливим є усвідомлення посадовими особами органів публічного управління місцевого рівня створення обласною, районними та міськими, радами ОТГ відповідних умов для розвитку галузі позашкільної освіти як ефективного інтелектуально насиченого середовища в освітньому регіональному просторі.

Нині на Сумщині більше 54 тисяч вихованців навчаються у майже 3,5 тисячі гуртків, де створені оптимальні умови для розвитку особистості кожної дитини. Одним із позитивних напрацювань у роботі позашкільля є проєктна діяльність. Так, у рамках обласних проєктів проведено низку різноманітних за формою і змістом заходів: екскурсій, туристських і краєзнавчих походів рідним краєм, науково-практичних учнівських конференцій, патріотичних експедицій, святкових і пізнавальних програм, конкурсів,

флешмобів, благодійних акцій, учасниками яких стали близько 80 тисяч учнів, вихованців загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів Сумщини. Нині в області функціонують 55 закладів позашкільної освіти, з них 7 було відкрито за два останні роки. Ці заклади здійснюють навчально-виховну та організаційно-масову роботу з дітьми та учнівською молоддю за всіма напрямками позашкільної освіти [3].

У програмі «Освіта Сумщини у 2019–2020 роках», на відміну від інших регіональних програм, окремої уваги системі позашкільля не приділено, а його розвиток передбачено в системі всієї освітньої галузі.

Список використаної літератури:

1. До 100-річчя позашкільної освіти в Україні (інформаційний матеріал). URL: <https://nenc.gov.ua/forum/%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%be%d1%81%d1%82%d1%8c-4>.
2. Обласна програма «Освіта Сумщини у 2019–2020 роках». Рішення Сумської обласної ради від 22.02.2019. URL: <http://www.osvita.sm.gov.ua/index.php/uk/programi-rozvitku>.
3. На Сумщині проходить п'ятий обласний форум педагогічних працівників позашкільної освіти. / Сумська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL: <http://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/19841-na-sumshchyni-prokhodyt-pyaty-oblasnyy-forum-pedahohichnykh-pratsivnykiv-pozashkilnoyi-osvity.htm>.
4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2016. 224 с.
5. Нова українська школа. / Міністерство освіти і науки. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

Vorona L. Regarding tools implementation of the state educational policy of extracurricular development in the region: program-project approach (experience of Sumy region)

The author reveals the peculiarities of the development of out-of-school education in Sumy region and its use in order to stimulate the program-project approach. The author analyzes the regional educational development program in Sumy region for 2019–2021.

The main structural elements of the program are clearly identified and indicated (main goal, main tasks, priority areas and ways of implementation through project activities). The directions of the program that stimulate the development of the out-of-school system – the field of education of the region, which works with gifted children, additionally studies certain areas of educational activities, promotes early socialization and educational specialization of children and youth.

It is noted that the regional educational program of Sumy region contributes to the preservation of educational heritage of the region, but separately there is no direction of extracurricular activities and it contributes to the positive dynamics of extracurricular development but in general in the education system of the region. The positive dynamics of out-of-school development is emphasized – there are 55 out-of-school educational institutions in the region, 7 of them have been opened in the last two years. These institutions carry out educational and organizational-mass work with children and students in all areas of extracurricular education.

The program directions of out-of-school development in the region in order to ensure the constitutional right of children and students to out-of-school education are singled out: preservation and development of the network of out-of-school education institutions, bringing it in line with social and educational needs and requests of local communities; conducting monitoring research on the educational needs and requests

of children and their parents; ensuring the expansion of the network of clubs and other creative associations in out-of-school educational institutions; purchase of complex equipment to ensure the activities of clubs (groups) with inclusive education in out-of-school education institutions; ensuring the modernization of educational, informational and methodological, material and technical base of out-of-school educational institutions, equipping them with modern equipment, computer, multimedia equipment, interactive equipment, educational and visual aids for the organization of the educational process.

In the article the author reveals the close connection of the regional educational program of the region with the main directions of realization of the New Ukrainian school, which provides additional tools of its realization in Sumy region.

Key words: *extracurricular education, educational branch, program-project approach, New Ukrainian school, work with gifted children.*